سیستەمی فیدڕاڵیی لە ئێراق بپارێزن! … ڕێبوار ڕەشید

دەتوانرێت ڕەخنەی بێئەژمار لە دەستووری سیستەمی فیدڕاڵیی ئێراق بگیرێت و لە کاتی خۆیشیدا لەلایەن کورد و عەرەبەوە ڕەخنە لەو بارەوە زۆر هەبوون. لاوازترین خاڵی سەرەکیی لە دەستووری فیدڕاڵیی ئێراقدا ڕەنگە لایەنە ئیسلامییەکەی بێت کە هیچ ڕەنگدانەوەیەکی واقیعیی بۆ سوننە و شیعە و کورد نییە، بەڵکو زیاتر ڕوانگەیەکی عەرەبیی ئیسلامییەکە لەلایەن کەمینەیەکی شیعە و سوننەوە بە سەر دەستووردا سەپێندرا.
بە هەر حاڵ، ئەو ڕیفۆرمانەی لە ئێراق هەم لە بواری ناناوەندگیریی (لامەرکەزیی) و هەم لە بوارەکانی کشتوکاڵ، پیشەسازیی و سەندیکایی و کرێکاریی و زمان و هتد هەبوون و کراون لە بەراووردا لە هی هەموو ئەو وڵاتانە کە کوردستانیان داگیر کردووە نەک هەر باشتر بووە، بەڵکو بەراووردیش ناکرێت. دیارە سیستەمی فیدڕاڵیی گەورەترین لەو ریفۆرم و دەستکەوتانەن کە دەیتوانیی باشووری کوردستان بە سەربەخۆیی بگەیەنێت و هەروەها بشبێت بە هەوێنی چارەسەری دیموکراسیی لە تورکیا و ئێران و سووریا کە کوردستانیان داگیر کردووە.

لە ئێران و تورکیە کە لە یەکەمیاندا کورد هەر بە ناو هەیە و لە دووهەمیاندا هەر نییە، کوردانی ڕۆژهەڵات و باکوور تا رادەیەکی باڵا توانیوویانە سەرکەوتنی شایانباس وەدەستبهێنن. دیارە باسکرنی ئەم دەستکەوتانە جێگای ئێرە نیین، بەڵام هەر دەتوانرێت ئاماژەیان پێ بکردرێت، بۆ نموونە سەرەڕای هەموو دڕندەیەکی دیکتاتۆریی و ئیسلام فاشیزمی کۆماری ئسیلامیی ئەوا خەڵکی ئاسایی ڕۆژهەڵاتی کوردستان توانیوویانە زمانی کوردیی نەک هەر بپارێزرن بەڵکو پێشی بخەن. لە شاری خۆی (خویە) تا خوار ئیلام زاراوەکانی کوردیی لە گەشەدان، نەک پاشەکشە. فۆنەتیک و ڕێزمان و دەستووری زمانی کوردیی پارێزراوە، فەرهەنگی کوردیی، جلوبەرگ و موزیک و خۆراک بەرەو پێشەوە چووە. خەڵکی کوردستان لە ناو یەکدا تەبان، هاوکاریی یەکتر دەکەن و ئەو ناوچەگەریی و شارگەراییە نەماوە کە کاتی خۆی سیستەمی شا مایەی لە سەر دادەنا و لە ژێرەوەی دنەی دەدا.
هاوکات هەستێکی نەتەوەیی پێشکەوتووخواز و نیشتیمانپەروەر بە

ڕێزگرتن لە هەبوونی مافی نەتەوەکانی دیکەی ئێران لە برەودایە.
لە باکوور سەرەڕای هەبوونی دڕندەترین و ناشارستانیترین سیستەمی داگیرکەریی لە جیهاندا، سەرەڕای نکۆڵیکردن لە هەبوونی کورد و سڕینەوەی ناو و ناونیشان و هەموو جۆرە بوونێکی کورد، لە ماوەی چل ساڵدا درز خرایە نێو سیستەمی داگیرکەرییەوە و خەباتێکی یاسایی و پارلەمانیی پێشخرا، زمانی کوردیی لە نزیکەی نەبوونەوە ژیایەوە و بووەوە بە مانی گوند و شارەکان و دەیان ڕۆژنامە و گۆڤار و تەلەڤیزیۆنی پێ وەگەڕ خرا و بوو بە زمانێک کە لە رووی فۆنەتیک و ڕێزمان و دەربڕینەوە شایانی باسە. بەرپرسانی سیاسیی باکوور لە ڕێکخستنی خەڵک و لە بڵاوکردنەوەی فەرهەنگی نەتەوەسازیی و نیشتیمانسازییدا خەڵکیان هۆشیار کردەوە بە شێوەیەک کە سەدان هەزار لە مەراسیمە نەتەوەییەکانی وەکوو نەورۆزدا بەشدار دەبن هتد و هتد.

ئەدی ئەی باشوور؟

باشوورێک کە خاوەنی بەئەژمارترین قوربانییە، کە بە ئەزموونی شەڕی نەوخۆیی سەختدا لە سەرەتای شەستەکانەوە ژیانی بەڕێ کردووە، و کە لانی کەم خاوەنی مافی دەستووری پاشایەتییە کە بە ڕەسمیی و بە پێی یاسا و دەستووریی سەلماندوویەتیی کە "کورد و عەرەب" لە نیشتیمانی "ئێراق" دا هاوبەشن، پاشان خاوەنی یاسای ناناوەندگیریی ساڵانی شەستەکان و حەفتا و یاسای بە ئۆتۆنۆمی ناساندنی هەرێمی کوردستان (دیارە بە شێنگار و کەرکووک و خانەقین) و هەموو ئەو مافانەی دیکە بووە کە دەیگرتەوە. لە هەموو ئەوانەیش گرینگتر سیستەمی فیدەراڵیی 2005 و هەموو ئەو باڵادەستییە سیاسیی و ئابووریی و دیپلۆماسیانە بوو کە هەموو جیهان بۆیان فەراهەم کردبوو.
ئەسڵەن هەموو باشوور بە پاکەتێک کە دەستکەوتی دەوڵەتبوونیادبوونی تێدا بوو کرا بە سفرەیەکی حازر و لە سەر سینییەکی زێڕین خرایە بەر دەستی دەسەڵاتدارانی باشوور.
لە دوای ڕاپەڕینی 1991 هەتا ڕاگەیاندنی سیستەمی فیدەراڵیی دەست و باڵی سەددام حوسەین بەرامبەر بە باشوور بەسترابوو. باشوور دوورگەیەکی پارێزراو بوو کە بارانی ڕەحمەتی هەموو دونیای بە سەردا دەباری و هاوکات خەڵکی پارچەکانی دیکەی کوردستان بە دەم و بە کردەوە حەیرانی ئەم بەشە ئازاد کراوە بوون، بەڵام دەسەڵاتدارانی باشوور نەیانتوانی گۆمێکی مراوی لە باشوور دروست بکەن. بە پێچەوانەوە باشوور کرا بە بەدەسەڵاتترین حوکمڕانیی کە ئەوی بەرهەم و کار و خۆشەویستیی نیشتیمان بێت تیایدا لە ناو برا.

لە پاش سیستەمی فیدێڕاڵییەوە حکومەتی ناوەندیی بەغداد کە لە ڕاستییدا هەر حکومەتی فیدێڕاڵییە لە پراکتیکدا هەتا دوو ڕۆژ پاش کۆتاییهاتنی مۆڵەتی هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری ڕیفەراندۆم، نەیتووانیوە قامکێک بە سەر هیچ جۆرە بەرژەوەندییەکی هەرێم ببات. لە ماوەی هەموو ئەو ساڵانەدا سەرۆککۆمار، وەزیری دەرەوە، وەزیری ماڵییە، فەرماندەی باڵاکانی سپای ئێراقیی، بازرگانیی و هتد لە بازنەی دەسەڵاتدارانی کورد بوون. کورد خاوەنی دەیان وەزیر و پارلەمەنتار و بەڕێوەبەری گشتیی و فەرماندەی جیاوازی سپا لە سەر ئاستی ئێراق بوون. لە ناو هەرێمدا دەسەڵاتدارانی کورد سەرۆک هەرێم و سەرۆک حکومەت و وەزیران و پارلەمەنتاران و هتد بوون.
لەگەڵ هەموو ئەم دەسەڵاتە گەورەوگرانەیشدا لە دوای راپەڕینەکانی 1991 لە باشوور:

- زمانی کوردیی لە باشوور بووە بە زمانێکی سەرجادەیی گشتیی کە مرۆڤ شەرم دەکات باس لە ئاستەکەی بکات.
- ڕۆشنبیریی بیریی و هزریی لە باشوور تا دێت لاوازتر و توێژگیرتر دەبێت. جلوبەرگی کوردیی خەریکە دەچێتە موزەخانەوە، موزیک و گۆرانیی و کولتوریی نەریتیی گشتیی تورکێنراو و فارسێنکراوە.
- کار و بەرهەم نامێنێت یان لە ئاستیی نەبوون دایە.
- خۆشەویستیی نیشتیمان و نیشتیمانپەروەریی، بەخۆباوەڕبوون و متمانەبەیەکتر و ڕێزگرتن لە بەها نەتەوەیەکان لاوازتر بووە و دەبێت.
- نەبوونی ئاسایش و خۆشگوزەرانیی و سەرگەرمیی ڕۆژانە، بێئومێدیی لە ئایندە و بێهیوایی لە پاشەڕۆژ، ئەگەر ڕێگایان هەبێت زۆرینەی خەڵک زێدی خۆیان چۆڵ دەکەن.
- بێڕەوشتیی و بێئەدەبیی لە دزینی سامانی گشتیی بووە بە کولتوری باو.

لە هەموو ئەم کەشانەدا حکومەتی ناوەندیی بە تاوانە یاخود بە لە هەندێک هەڵەشەی بە ددان هیچ کاریگەرییەکی دیکەی نەبووە کە بچێتە قاڵبی تاوانەوە.

ڕۆڵی تورکیا و ئێران لە تێکشکاندنی سیستەمی فیدێڕاڵییی ئێراقییدا

ئێران و تورکیە لە یەکەم ڕۆژەکانی پاش ڕاپەڕینەوە لە ڕێگای دەسەڵاتدارانی باشوورەوە دەستیان لە باشوور وەر دا. کاتێک کە بانگەوازی سیستەمی فیدێڕاڵیی لە ئێراق کرا ئێران و

تورکیا، ب داخو تاز ل ناو دسلاتدارانی باشووردا خاونی دنگی خیان بوون. بگکان ب سدانن ک تورکیا لم بارو چند جیددیی، ب دیسپلین، سیستماتیک و سرانسریی ل هوی تکدانی سیستمی فیدرایی ئراقیدا بوو. باشوور بوو ب سمای مرگی ئران و تورکیا. تورکیا و ئران دیانزانی ک باشوورکی سرکوتوو ب مانای ئو دت ک هیچ درفت و هلک ب شی سپایی تاران و ئانکارا دژ ب خکی کوردستان ل ناو خیاندا نامنتو. لبرئو هموو گرکیان ل سر تکشکاندنی ئو سیستم فیدرایی ئراق بوو.
جی سرنج ک دسلاتدارانی باشوور بینی شخسیی و پوندیی شخسیی و پوندیی سیاسیی و دیپلماسیی و ئابووریان لگ تاران و ئانکارا خشتر ل پوندیان لگ بغداد بت ک پتختی ئراقی فیدرایی. هروها جی سرنج پاش هموو ئو قوربانیدان و نج و زرر ک ل باشوور کوت، دسلاتداران تا ئو رادیی ئشتا دیبینین پوو و بچاووو لگ باشووردا برخورد بکن.
تورکی و ئران دیانزانیی ک ب سیاستکی هاویان و خوشکوبرایتیی عرب و شیع و سونن دتوانرت ئو سیستمی فیدرایی هی ل ماوی 10 سالکدا بکرت ب سیستمکی کنفیدرایی و هر ل گای دیالگ و پتوکردنی ئو هاوپیمانیی کنفیدرایییو باشوور دیتوانی برو سربخییش هنگاو بنت. نزیکی هموو دونیا، ئران و تورکی و سووریی ب پلی یکم ل دربچت، دستی باشوور بوون.
هیچ زانستکی اکت ب جبجکردنی ئم پرس گرینگ ک پتوکردن و استکردنو و بروپشو بردنی سیستمی فیدرایی بوو، پویست نبوو. هر ئوند پویست بوو ک ز لو سفر حازر بگیردرت ک جیهان خستبوویی بردمی دسلاتدارانی باشوور، ک بغداد بکرت ب ماکی سقامگیریی کورد و ک دیار زر ب ئاسانی دکردرا .

یفراندم پیلانی ئاشبتا بوو

ئردغان زر ئاسانتر لوی ب بیریدا دهات توانی سیستمی فیدرایی ل باشوور تک بشکنت. ل رگای بردنی پاری باشوور ب “خک بانک” ک ئردغان و هاوریانی خاونین، و

لە ڕێگای بردنی نەوتی باشوورەوە ئەردۆغان باشووری لە بەغداد دا براند.
جێی سەرنجە ئێراقێک بە دەیان ڕیفۆرمی ناناوەندگیریی و بە پێشنینەی ئۆتۆنۆمیی و فیدێڕاڵییەوە، بە سەرۆککۆماری کورد و وەزیری دەرەوەی کورد و هتد هتد بچێتە نێو سەنگەری ئانکاریەکی ڕەگەزپەرستی دەندەی بە شارستانییەوەکە جێی نەفرەتی هەموو نەتەوە دێرینەکانی ناوچەکە و بەشێکی دونیایە. ئەمە بەدبەختییەکی مێژووییە. ئەمە ئاشبەتاڵێکی سیاسیی ڕەووشتیی و ویژدانییە. ئەمە نانەشتیمانپەروەریی و خیانەتە بە خەڵکێکی ستەملێکراو.
ئیتلاعات و میت لە بەباوکردنەوەی گومان و باوەڕبەخۆنەبوون و بێمتمانەیی لە ناو باشووردا شەوەنەخونیان کێشا و مەخابن ئەنجامی هەبوو.
ئەو قسە بێ مانا و ناسیاسیی و بێ ئەدەبیی و بێ ناوەرۆکەی کە دەسەڵاتدارانی کورد لە کاتی ڕیفەراندۆمدا بە بەغداد و بە عەرەبیان دەگوت و ئەوەیان بە ناوی "کوردایەتیی" ـەوە دەکرد، نەک هەر قسەوباسی سیاسیی ناو سیستەمێکی فیدەراڵیی یان تەنانەت دانوستاندنیش نەبوون، بەڵکو قسەی سەر جادەی شەڕلاتیان بوون. ئەو قسانە، ئەو پڕ پێکەنین و گاڵتەجاڕیی و شکاندن و جووکدانانە دوا بزمار بوون کە لە تابووتی پەیوەندییە گرینگ و بە بایەخە سیاسیی و ئابووریی و دیپلۆماسییەکانی بەغداد و باشوور دەدرا.
ئایا بە چ شێوەیەک دەتوانین "بای بای ئێراق" بە عەرەبگەلی دەستانی کورد ڕوون بکەینەوە؟
ئایا ئاماژە بە کامە دەستتێوەردانی کردارەیی بەغداد لە کاروباری باشوور و لە ڕێگرتن لە کاروباری باشووردا بکەین؟
بەڵآم بینیمان، ئەوانەی دەم و زمان و ڕووخساری ئەو جوێندان و سووکایەتییە بوون چۆن لە ئاشبەتاڵێکی شەرمئاوەری تێکشکێندەردا بەرەو بەغداد گەڕانەوە. بەڵێ، چوونەوە بۆ بەغداد بۆ ئەوەی یەکێکیان ئەو گوللەیە بە سەری خۆیەوە بنێت کە بەڵێنیان دابوو، بۆ ئەوەی ڕەخنەیەک لە خۆیان بگرن، بۆ ئەوەی دەستبەرداری کورسیەکیان بن و تەنانەت بۆ ئەوەی بە بچووکترین شێوە ئاماژە بە کەموکورتیەک بکەن.

شەڕی بەغداد و باشوور

کوردستانیانی دەسەز و هەزاران عەرەبی ئێراقیی و

غەیرەئێراقیی و ملوێن لە هاووڵاتیانی سووننە و شیعەی عەرەب ئاگاداری مێژووی ئێراق و کێشەی کورد و زوڵم و زۆر و چەوساندنەوە لە سەر کورد و لە سەر خۆیان هەن. عەرەبی ئێراق بە شیعە و سوننەیەوە خاوەنی نە کەمتر لە 2 ملوین قوربانین. خانەوادە لە ناو عەرەبدا کەمن کە دووان و سیانیان لە شەڕە جیاوازەکانی کوردستان و ئێران و کوێت و ئەمریکادا لێ نەکوژرا بێت. عەرەبی ئێراق نەتەوەیەکن لە نەزیفی خوێندان. ئێمەی کورد دەتوانین بە ئاماژە بە هەموو ئەو زەرەر و زیانانە و ڕێگریی لە دووبارەبوونەوەیان پێگەی کورد بەهێز بکەین.

سیاسەتمەدارانی نیشتیمانیی لە کوردستان دەتوانن، ئێستایش هەل و دەرفەت هەیە و ماوە، کە دووبارە سیستەمی فیدەڕاڵیی ب□ژیەتەوە و شینبێتەوە، کە برینەکان تیمار بکرێن،کە لە ڕێگای دیالۆگی دیموکراتیی و ئاخافتنی سەردەمیانە و فاکت و بەڵگەوە متمانە لە نێوان پێکهاتەکانی ئێراق دروست بکرێتەوە. ئەوانەی باس لە سەربەخۆیی کوردستان دەکەن دەبێت بە پێی ئەو داوایە بە پرینسیپ و جیددیی و چالاک و بە شکۆ و دەست بە کار بن، دەبێت خەڵکێک بن کە لە نرخی هێلکەیەک، لە دڵی ناسکی هاووڵاتییەک، لە مافی مر□ق ب□ کەمئەندامێک و بۆ ژنان تێ بگەن و لە سەری بە شەڕ بێن. بەڵام پێش هەر شتێک ئەوانە دەبێت خەڵکێک بن کە هەموو قازانجێکی شەخسیی و خانەوادەیی و عەشیرەتییان لە بن پێی خۆیان نابێت و وەکوو نیشتیمانپەروەرێکی خۆبەخش بژین و بدوێن و لە کاردا بن. کەسێک دەتوانێت ئەو بەرپرسایەتیە هەڵبگرێت کە کەوشی پێی دڕابێت و هەمووان بزانن چی لە ماڵەکەیدا هەیە.

خەڵکی دڵسۆزی باشوور نابێت ئەم فۆرمولەیە لە بیر بکات!

ئەوانەی لە ناو دەسەڵاتدارانی کورددا لە یەکڕۆژەی پاش تەواوبوونی مۆڵەتی ڕیفەراندۆمەکەی ئەردۆغاندا فیلمی شەڕی “پرد□” □یان ساز کرد و ڕاستیی ئیمزاکردنی ئاشبەتاڵیی 16ی ئۆکتبەریان لە خەڵک شاردەوە کاتێک کە ئەمریکاییەکان لە دوکان بە ئامادەیی هەموویان ئیمزای پێ کردن، و ئەوانەی ئێستا دێن و هەڕەشەی ئاوگرتنەوە و تۆڵەستاندنەوە لە عەرەب دەکەن و خۆدەهێنن و دەبەن، دەتوانن و لە ڕوویان دێت کە سەد جاری دیکەیش سفرەی حازری کورد، خوانی ئامادەی سەر سفرەی زێڕینی کورد، لە قوڕێ بهاون.

خەڵکی دڵسۆزی باشوور نا بێت ئەم فۆرمولەیە لە بیر بکات!
ڕاستە، باشوور لە دۆزەخێکدا ژیان بە ڕێ دەکات، بەڵام خەڵکی باشوور، دڵسۆزانی کوردستانیی، نا بێت نرخی خۆڕێکخستن و بەرەنگاربوونەوە و داواکردنیان لە بیر بچێتەوە.
لە هەموو دونیادا، لە هەموو کۆمەڵگایەکدا، خەڵکی دڵسۆز بە بەردەوامیی لە هەوڵی دۆزینەوەی چارەسەر دان، و لەو بارەوە خۆڕێک دەخەن، بەخۆباوەڕیی و متمانە و خۆشەویستیی خەڵک و نیشتیمان بڵآو دەکەنەوە، بۆ ئەوەی بتوانن بژین و بە بەردەوامیی وەڵام بۆ کێشەکانیان بدۆزنەوە. باشوور ڕیزپەڕ نییە و دەتوانێت و دەرفەت و هەلی ل□ بەر دەستدایە ئەو کارە بکات.
هەنگاوێکی دروست لەو ڕێگایەدا بەهێزکردنی پێوەندییە جۆراوجۆرەکانە لەگەڵ هەموو تاکەکەس و ڕێکخراوەیەکی سوننە و شیعەی عەرەبدا کە دۆستی کوردن و خوازیاریی بەهێزکردنی مافی هەردوولان، و هەروەها دانیشتن و دیالۆگە لەگەڵ هەموو ئەوانەیشدا کە دەزانین خراپ تێگەیشتوون یان دەیانەوێت مافمان پێشێل بکەن. باشوور بە دەیان هەزار لە ڕۆشنبیریی سیاسیی تێدایە کە دەتوانن بە شێوەی ئاشتیخوازانە و ئاشکرا و ڕاشکاوانە لەم سەنگەرەدا جێ بگرن.
ل□ بەر ئەوە د□ بێت بڵێین “بەڵێ” بۆ بەهێزکردنی مافەکانی کورد لە ئێراقدا، بۆ بەهێزکردنی هەموو جۆرە پێوەندییەکانی باشوور لەگەڵ بەغداد و قووڵکردنەوەی دیالۆگی دیموکراتیک و شارستانیانە.
د□ بێت “نەخێر” دووبارە بکەینەوە بۆ شەڕ و گرژیی و خۆدوورگرتن لەگەڵ بەغداد!
بەڵێ د□ بێت بڵێین “نەخێر” بۆ شەڕی بە وەکالەت بۆ ئێران و تورکیا.

ڕێبوار ڕەشید
3/5/2020

یوڤال نوح هەراری: ئایا ڤایرۆسی کۆرۆنا ...تێڕوانینی ئێمە بە مەرگ دەگۆڕێت؟

وەرگێڕان: هەژیر هاشمی

دنیای مۆدێرن لەسەر ئەو باوەڕە پێک هاتووە کە مرۆڤەکان ئەتوانن مەرگ فریوبدەن و بەسەری دا زاڵ بن. ئەم تێڕوانینە شۆڕشێکی نوێ لە مێژووی مرۆڤایەتی بوو. لە بەشی هەرە زۆری مێژوو دا، مرۆڤەکان بە ملکەچی تەسلیمی مەرگ بوونەتەوە. تا کۆتاییەکانی سەردەمی مۆدێرن، زۆربەی ئایینەکان و ئایدۆلۆژیاکان، مەرگیان نە تەنیا وەکوو چارەنووسی مسۆگەر، بەڵکوو بە سەرچاوەی سەرەکی مانای ژیانیان زانیوە. گرنگترین رووداوەکانی ژیانی مرۆڤ لە دوایین هەناسەکانی ژیان روویان دەدا. تەنیا لەو کاتە بوو کە مرۆڤ لە نهێنییە راستەقینەکانی ژیان تێدەگەیشت. تەنیا لەو کاتە بوو کە مرۆڤ دەستی بە رزگارییەکی هەتاهەتایی دەگەیشت یاخود تووشی رەنج و نەفرینەکی تاقەت پڕووکێنی هەتاهەتایی دەبوو. لە جیهانێک بەبەر لە مردن – کەواتە، بەبەر لە بەهەشت و جەهەندەم و تەناسوخ(دوونادوون)- ئایینەکانی وەکوو مەسیحییەت، ئیسلام، هیندوویزم بێ واتا دەبون. لە بەشێکی بەرچاوی ئەم مێژووە، باشترین زەینەکانی مرۆڤایەتی سەرقاڵی واتا بەخشین بە مەرگ بوون، نەک هەوڵ دان بۆ زاڵ بوون بەسەریدا.

“داستانی گلگامێش”، ئوستوورەی ئورفیوس و ئوریدیس، کتێبی پیرۆز، قورئان، ڤێداکان و زۆر کتێب و چیرۆکی دیکە، پشوودرێژانە و لەسەرخۆ بۆ مرۆڤی داماو و پەرێشانیان روون دەکردەوە، کە ئێمە دەمرین چونکە خواوەند یان گەردوون و دایکی سروشت چارەنووسیان وەها دیاری کردووە، کەواتە باشترە کە بە خاکەڕایی و دڵاوایی باوەش بۆ ئەم چارەنووسە بکەینەوە. بەشکەم رۆژێک خواوەند بە کردەیەکی مێتافیزیکی گەورە وەکوو گەڕانەوەی مەسیح، مەرگ بەتاڵ بکاتەوە. بەڵام بە گومان رێکخستنی شۆڕشێکی وەها لە دەسەڵاتی مرۆڤەکان وەدەر بوو.

دواتر شۆڕشی زانستی بەدیهات. بە بۆچوونی بیرمەندەکان، مەرگ فەرمانێکی خودایی نییە بەڵکوو تەنیا کێشەیەکی تەکنیکییە. مرۆڤ بە فەرمانی خودا نامرێت بە پێچەوانەوە بە هۆی کەماسییەکی تەکنیکی گیانی لەدەست دەدات. دڵ لە هاویشتنی خوێن رادەوەستێت. شێرپەنجە،

جگەر لە ناو دەبات. ڤایرۆسەکان لە سییەکان زیاد دەکەن. چی دەبێتە هۆی ئەم هەموو کێشە تەکنیکییە؟ "کێشە تەکنیکییەکانی تر". دڵ لە لێدان ئەوەستێت چونکە ئۆکسجینی پێویست بە ماسوولکەکان ناگات. خانە ناتەندروستەکان لە جگەر زیاد دەکەن چونکە بەڕێکەوت جۆرێک بازدانی بۆماوەیی رووی داوە. ڤایرۆسەکان لە سییەکان جێگیردەبن ل□ بەرئەوەی کەسێک لە ناو پاسی هاتوچۆ پژمیوە. هیچ شتێکی مێتافیزیکی لەمانە دا بوونی نییە.

بیرمەندەکان باوەڕیان وایە کە هەر کێشەیەکی تەکنیکی رێگە چارەیەکی هەیە. بۆ زان□ بوون بەسەر مردن پێویست ناکات چاوەڕێی گەڕانەوەی مەسیح بکەین. دوو بیرمەند دەتوانن ئەم کارە لە تاقیگەدا جێبەجێ بکەن. لە کاتێک دا کە بە شێوەی نەریتی، پرسی مردن لە چوارچێوەی پسپۆری قەشە و زاهیدە رەشپۆشەکان بووە، ئێستاکە بیرمەندانێک پێیەوە سەرقال□ن کە یونیفۆرمی سپییان لەبەر کردووە و لە تاقیگە توێژینەوە دەکەن. ئەگەر تووشی دڵەخورپە ببین، دەکرێت بە خورپێنەری دڵ(pacemaker) ببزوێنرێت یان تەنانەت چاندنی دڵ ئەنجام بدرێت. ئەگەر تووشی شێرپەنجە بین، دەکرێت بە تیشک دەرمانی لە ناوی ببەین. ئەگەر ڤایرۆس لە سییەکان زیاد بکات، دەتوانرێت دەرمانە نوێکان بو چارەسەر بەکار بهێنرێت. ئەگەرچی هێشتا ناتوانین کێشە تەکنیکییەکان چارەسەر بکەین بەڵام هەوڵی بۆ دەدەین. باشترین زەینەکانی مرۆڤایەتی چی تر کاتیان بۆ واتا بەخشین بە مەرگ تەرخان ناکەن. لە باتی ئەوە، هەوڵ بۆ زیاتر کردنی تەمەنی مرۆڤ دەدەن. ئەوان سەرقال□ی توێژینەوە لە بارەی سیستمە مایکرۆبایۆلۆژیک، فیزیۆلۆژیک، بۆماویی(Genetics)کانن، کە هۆکاری نەخۆشی و پیر بوونن؛ بیرمەندان خەریکی بەرهەم هێنانی دەرمانی نوێ وەرچەرخانی گەورەن.

هەوڵی مرۆڤ بۆ زیاد کردنی ماوەی ژیان بە شێوەیەکی بەرچاو سەرکەوتوو بووە. لە دوو سەدەی رابردوو، ناونجی هیوا بە ژیان لە کەمتر لە 40 ساڵ بە 72ساڵ لە هەموو جیهان، هەروەها بە زیاتر لە 80 ساڵ لە هەندێک وڵاتی پێشکەوتوو گەیشتووە. رێژەی مردنی منداڵان ئێجگار زۆر دابەزیوە. تا سدەی بیستەم، لای کەم یەک لە سێی منداڵان هەرگیز بە قۆناغی گەورەساڵی نەدەگەیشتن و زیاتر تووشی نەخۆشی وەکوو سکچوونی خوێنی، سورێژە و مێکوتە دەبوون. لە ئینگلتەرای سەدەی حەڤدە، لە هەر 1،000 کۆرپە نزیک ب 150 کەسیان لە هەمان ساڵ دا گیانیان لەدەست دەدا و تەنیا نزیک بە 700 کەس لەوانە بە تەمەنی 15 ساڵان دەگەیشتن. ئێستاکە لە هەر 1،000 کۆرپەی لە دایک بووی ئینگلتەرا تەنیا 5 کەس لە ساڵ یەکمی ژیانیان گیان لەدەست دەدن و 993 کەس لەوانە دەگەنە تەمەنی 15 ساڵان. لە هەموو جیهان ،

ڕێژەی مردنی منداڵان گەیشتووەتە کەمتر لە 5 لە سەد.
هەوڵی مرۆڤەکان بۆ پاراستنی گیان و زیاتر کردنی ماوەی ژیان بە ڕادەیەک سەرکەوتوو بووە کە جیهانبینیی ئێمەی مرۆڤ بە تەواوی گۆڕانکاری بەسەر هاتووە. لە حاڵێک دا کە ئایینە نەریتییەکان، ژیانی پاش مردنیان بە سەرچاوەی مانا دەزانی و لە سەدەی هەژدەهەم بە دوا، ئایدەلۆژیای وەک لیبراڵیزم، سۆسیالیزم، فێمینیزم بە هیچ شێوەیەک ئاوڕیان لە ژیانی پاش مردن نەداوە. کاتێ کۆمۆنیستێک دەمرێ، چی بەسەر دێت؟ چی بەسەر کاپیتالیستێک دێت؟ ئەی چی بەسەر فێمینیستێک دێت؟ گەڕان لە نێو کتێبەکانی کارڵ مارکس، ئادام سمیت و سیمۆن دە بۆڤوار بە دۆزینەوەی وەڵامی ئەم پرسیارانە بە کەڵک دە بێ.
تەنیا ئایدەلۆژیای مۆدێرن کە بایەخ و گرنگی دەدات بە مەرگ ، ناسیۆنالیزمە. ناسیۆنالیزم، لە کاتی داماوی و زاڵ بوونی هەستیاری، بەڵێن دەدات کە هەر کەسێک کە لە ڕێگای وڵات گیانی بەخت بکات تا هەتاهەتایە لە یادەوەری نەتەوەکەی زیندوو دەمێنێت. بەڵام ئەم بەڵێنە ئەوەندە تەماوی و ناڕوونە کە تەنانەت زۆربەی ناسینالیستەکانیش بە ڕاستی سەری لێ دەرناکەن. چۆن دەتوانی بە ڕاستی لە یادی میلەت دا زیندوو بی؟ لە دوای مردن چۆن دەکرێ بزانی کە گەلەکەت لە یادت ئەکەن یان نە؟ جارێک لە “وودی ئاڵێن ” پرسیار کرا، کە ئایا هیوای هەیە تا هەتاهەتایە لە یادەوەری هۆگرانی سینەما زیندوو بمێنێت. ئاڵێن وەڵامی دایەوە: (پێ باشترە لە شوقەکەم زیندوو بمێنم.)
تەنانەت چەقی سەرنج و وردبوونەوەی زۆرێک لە ئایینەکان گۆڕاوە، ئەم ئایینانە لە جێی ئەوەی کە بانگەشە بۆ بەهەشتی بەڵێندراو بکەن، زۆر زیاتر لە جاران بەڵێنی دنیایی دەدەن.
ئایا ئەم دنیاگیرییە(پاندێمی) تێڕوانینی ئێمە بۆ مەرگ دەگۆڕێت؟ زۆر پێدەچێت نە. بە تەواوی پێچەوانەیە. ئەگەری زۆری هەیە کە کۆڤید-١٩ هەوڵی ئێمە بۆ پاراستنی گیانی مرۆڤەکان دووهێندە زیاد بکات. کاردانەوەی کەلتووری باو بەرامبەر بە کۆڤید-١٩ نە ملکەچی و تەسلیم بوون بەڵکوو ئامێتەیەک لە تووڕەیی و هیوایە.
لە کاتی سەرهەڵدانی نەخۆشییە گشتگیرەکان لە کۆمەڵگا پێشمۆدێرنەکان وەکوو ئەورووپای سەدەکانی ناوین، خەڵک دەترسان کە گیانی خۆیان لە دەست بدەن و لە مردنی ئازیزانیان پەشێو و حەپەساو دەبوون بەڵام کاردانەوەی کەلتووری باو تەنیا تەسلیم و ملکەچی بوو. پێدەچێت ئەمە هەمان هەلومەرج بێت کە دەروونناسەکان بە “داماوی و بەلەنگازی فێرکراو”(Learned helplessness) ناوی دەبەن.
خەڵکی بە خۆیان دەگوت کە ئەمە خواستی خودا بووە- یاخود عەزابی

پەروەردگار بە هۆی گوناهەکانی مر□ق ب□ت. «خودا باشتر لە هەر کەسێک ئاگادارە. ئێمە مر□ق□ ب□دف□□کان شیاوی ئەم رەنج و عەزابەین. لە کۆتای□دا دەرەکەوێت کە ئەمە حیکمەتێکی پەروەردگاری تێدا بووە و بۆ خەیر و چاکەی مر□ق بووە. پەرۆشی و نیگەرانی ناوێ، مرۆڤی خاوەن چاکە لە بەهەشت پاداشتی چاکەی وەردەگرێت. نا بێ کاتی خۆت بۆ دۆزینەوەی دەرمان و چارەسەر بە فیڕۆ بدەی. ئەم نەخۆشی□ خودا ناردووێتی تا ئێمە سزا بدات. ئەوانەی کە وا دەزانن مرۆڤ ئەتوانێ بە یارمەتی لێهاتوویی خۆی بەسەر ئەم نەخۆشی□ گشتگیرە زاڵ بێت، تەنیا خەریکن گوناهی لووتبەرزی بە رەشایی تاوانباریی خۆیان زیاد دەکەن. مەگەر ئێمە چین کە بمانەوێ پلانەکانی خواوەند هەڵوەشێنینەوە؟»

لە ئەمڕۆ دا تێڕوانین□ک□ی بە تەواوی پێچەوانە زاڵە. هەرکات ژمارەیەکی بەرچاوی مرۆڤەکان بە هۆی رووداوانی کارەساتی وەک ئاگرکەوتنەوە لە تاوەرێک، رووداوی هاتوچۆی شەمەندەفەڕ یان زریان، گیانیان لەدەست ئەدەن، ئەمە بە رووداو□ک□ی شیاوی پێشگرتن و لێکەوتەی کەمتەرخەمی مرۆڤ دەزانین نەوەکوو سزا و عەزابێک لە لایەن خودا یان کارەساتێکی سروشتی پارێزهەڵنەگر. ئەگەر کۆمپانیای شەمەندەفەڕ لە بودجەی دڵنیایی و تەندروستی دا چنۆکی و کەمتەرخەمی نەدەکرد، ئەگەر شارەوانی رێوش□ونی باشتری بۆ رووداوەکانی ئاگرکەوتنەوە دابین دەکرد، ئەگەر حکومەت خێراتر بە هانا و فریاکەوتن دەچوو، گیانی ئەم مرۆڤانە رزگار دەبوو. لە سەدەی بیست و یەک دا، مەرگی ژمارەیەکی زۆری مرۆڤەکان، ئۆتۆماتیکەن دەبێتە هۆی خستنەرووی سکاڵا و دادخوازی و لێکۆڵینەوە و لێپرسینەوە.

تێڕوانینی ئێمە بۆ نەخۆشی□ گشتگیرەکانیش هەر ئاوایە. هەرچەن بڕێک لە بانگخوازە ئایینی□کان بە بێئەملاوئەولا نەخۆشی ئایدز وەکوو سزایەک بۆ هاورەگەزخوازەکان لە لایەن خودا لێکدەدەن، بەڵام ئەم روانینانە تایبەت بە شێت و بێئاوەزە پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگای مۆدێرن بووە و ئێستاکە زۆربەی خەڵک بڵاو بوونەوەی ئایدز، ئیبۆلا، ئەو نەخۆشی□ گشتگیرەکانی ئەو دواییانە، لێکەوتەی کەمتەرخەمی و درێغی رێکخراوەیی دەزانن. ئێمە وادەزانین کە مرۆڤ زانیاری و ئامرازی پێویستی بۆ بەرگرتن لە نەخۆشی□ گشتگیرەکان لەبەردەستە، و بەسەر ئەمەشەوە ئەگەر نەخۆشی□ک□ی ئاواهی بڵاو ببێتەوە، ئەمە لە لێنەهاتوویی بەرپرسان سەرچاوە دەگرێت نەوەک لە توو□یی و رقهەستانی خواوەند. کۆڤید-١٩ش لەم چوارچێو وبنەمایە وەدەر نییە. هێشتا لە جەرگەی قەیرانەکەین، بەڵام هەرکەسەو خەریکە کێماسی و کەمتەرخەمییەکان دەخاتە ئەستۆی کەسێکی دیکە. وڵا تە جیاوازەکان یەکدی تۆمەتباردەکەن.سیاس□ تمەدارە رەکابر□کان،

بەرپرسیارێتی وەکوو نارنجەکی بە ئەڵقە لە کەسەکەوە بە کەسی تر هەڵدەدەن.
سەرەڕای تووڕەیی، هیوایەکی زۆر سەرنجڕاکێشیش بوونی هەیە. قارەمانەکانی ئەمە ئەو قەشانە نین کە مردووکان بنێژن و بە کارەساتەکان بیانوو بهێننەوە، قارەمانەکانی ئەمە پزیشکان و پەرستاران و ستافی تەندروستین کە گیانی مرۆڤەکان دەپارێزن. بەرزە قارەمانەکانی ئەمە بیرمەند و زاناکانن کە لە تاقیگەکان خەریکن. هروەک ئەوەی کە هۆگرانی سینەما دەزانن کە سپایدرمەن و واندرومن لە کۆتایی دا مرۆڤە خراپەکان شکست دەدەن و جیهان رزگار دەکەن، ئەمەش دڵنیاین کە لە ماوەی چەند مانگ یاخود یەک ساڵ، تاقیکارەکان دەرمانی سوودبەخش و تەنانەت ڤاکسینی کۆڤید-١٩ ئەدۆزنەوە. ئەو کاتە پیشانی ئەم ڤایرۆسە چارەڕەشە دەدەین کە کە گیانەوەری باڵادەستی ئەم هەسارەیە! هەموولایەک، لە کۆشکی سپی بگرە تا واڵ ستریت و باڵکۆنی ماڵەکان لە ئیتالیا، دەپرسن: ڤاکسین کەی ئامادە دەبێت؟ چی کاتێک. نەک ئەوەی کە (ئایا ئامادە دەبێت؟).
کاتێ ئەم ڤاکسینە ئامادە بێت و ئەم نەخۆشییە دنیاگیرە لە ناو بچێت، مرۆڤ چی پەند و وانەیەک فێر دەبێت؟ زۆر پێدەچێت، لەوە تێبگەین کە دەبێت بە پاراستنی گیانی مرۆڤەکان هەوڵ و خەباتێکی زۆر زیاتر لە رابردوو وەگەڕبخەین. دەبێ نەخۆشخانە، پزیشک، پەرستاری زیاترمان هەبێت. دەبێ ئامێری هەناسەی دەستکرد، بەرگی پارێزەر، کیتی تاقیکاری زیاتر لە جاران پاشەکەوت بکەین. دەبێ پارەیەکی زیاتر بە توێژینەوەکانی پەیوەست بە فاکتەرە نەخۆشکەرە نەناسراوەکان و دەرمانە نوێکان تەرخان بکەین. نابێ دیسان خافڵگیر بکرێین.
هەندێ کەس پێدەچێت ببێژن کە ئەم گوتە هەڵەیە و ئەم قەیرانە دەبێ فێری خاکەڕایی مان بکات. بە بۆچوونی ئەوان، ئەمە نابێ ئەوەندە لە توانای خۆمان بە هێنانە ژێربار و زاڵ بوون بەسەر هێزی سروشت، دڵنیا بین. زۆرێک لەم نەیارانە زەینییەتی وەکوو سەدەکانی ناوینیان هەیە و هەرچەن ئامۆژگاری خاکەڕایی و لەخۆبووردەیی دەکەن بەڵام سەد لەسەد دڵنیان کە حەقیان بەدەستە. هەندێ لە مرۆڤە دەمارگرژەکان ناتوانن بەربە خۆیان بگرن- قەشەیەک کە حەفتانە خوێندنەوەی کتێبی پیرۆز بۆ ئەندامانی ئەنجومەنی وەزیرانی دەناڵد ترەمپ بەڕێوەدەبات، ئەم پاندێمییەی وەکوو سزایەکی ئیلاهی بە هاورەگەزخوازەکان پێناسە کردووە. بەڵام ئەمڕۆ تەنانەت خاوەندار و سەرپەرشتانی دابونەریت، لە جیاتی کتێبی پیرۆز متمانە بە زانست دەکەن.
کڵێسای کاتۆلیک فەرمانی کردووەتە ئیماندارانی کە سەردانی کڵێسا

نەکەن. ئیسرائیل کەنیسەکانی داخستووە. کۆماری ئیسلامی ئێران خەڵکی لە سەردان نەکردنی شوێنە ئایینییەکان ئاگادار کردووەتەوە. بەڕێوەبردنی رێوڕەسمی ئایینی لە هەموو پەرستگەکان قەدەغەکراوە. هەموو ئەمانە هۆکاری ئەوەیە کە بیرمەندان لێکدانەوە و بەراورد کردن، پێشنیاریان کردووە کە شوێنە ئایینییەکان داخرێن.

هەڵبەت هەموو ئەو کەسانەی کە ئێمە لە لووتبەرزی نابج□ مر□ق ئاگادار دەکەنەوە، کۆنەپەرست نین. تەنانەت بیرمەندەکانیش هاودەنگن کە دەبێ چاوەڕوانییەکانمان بەجێ بن و ناکرێت باوەڕێکی کوێرانەمان بە هێزی پزیشکەکان هەبێت کە لە بەرامبەری هەر کارەساتێکی سروشتی بمانپارێزن. لە کاتێک□دا کە هێزی گشتی مر□ق ر□ژ بە رۆژ زیاد دەبێت، تاکەکان دەبێ لاوازی و بەرگەنەگری تاکەکەسیان ل□ بەرچاو بگرن.

رەنگە تا یەک یان دوو سەدەی تر زانست، تەمەنی مر□ق ب□شێوەی بێسنوور گەشە پێبدات، بەڵام هێشتا ئەمە بەردەست نییە. بەدەر لە هەندێک لە منداڵانی میلیاردەرەکان، هەموومان رۆژێک دەمرین و ئازیزەکانمان لەدەست دەدەین. ئێمە دەبێ دان بە ناسەقامگیری و ناجێگیری خۆمان بنێین.

بۆ چەندین سەدە مرۆڤەکان، ئایینیان وەکوو مێکانیزمێکی بەرگری کار بەکار هێناوە و باوەڕیان وابووە کە لە دنیای پاش مردن، ژیانی هەتاهەتاییان دەبێت. ئێستا مرۆڤەکان جاربەجار زانست وەکوو مێکانزمێکی بەرگری جێگرەوە بەکار دەهێنن و بڕوایان وایە کە پزیشکان هەردەم رزگاریان دەکەن و تا هەتاهەتایە لە ماڵی خۆیان دەژین. ئێمە تێڕوانینێکی میانەڕەومان پێویستە، دەبێ متمانەمان بە زانست هەبێ کە چارەسەری نەخۆشییە گشتگیرەکان دەکات بەڵام لە هەمان کاتدا بمری و فانی بوونمان قەبووڵ بکەین.

قەیرانی ئێستاکە، پێدەچێت ئاستی ئاگایی زۆرێک لە خەڵک لە بارەی بێدەوامی ژیانی مر□ق و دەستکەوتەکانی مر□ڤ قایەتی بەرز بکاتەوە. بە سەر ئەمەشەوە، ئەگەرێکی زۆر هەیە کە کۆی گشتی شارستانییەتی مۆدێرنمان، رێگایەکی جیاواز بگرێتەبەر. هەنووکە کە ئەم ژیارە لە لاوازی و لەرزۆکی خۆی ئاگادار بووە، ب□ تەمای بەهێز کردنی توانای بەرگریی دەبێت. بە دووری دەزانم کە لە دوای چارەسەر کردنی قەیرانی هەنووکەیی، بودجەی دپارتمێنتەکانی فەلسەفە زیاد بکرێت. بەڵام گرەو دەکەم کە بودجەی کۆلێجە پزیشکییەکان و سیستمی چاودێری تەندروستی بە شێوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات.

رەنگە ئەمە باشترین حاڵەتێکە کە دەکرێت چاوەڕوانی بکەین. حکومەتەکان بەهەر حاڵ لە فەلسەفە شارەزایان نییە. ئەمە بواری شارەزایی و پسپۆڕی ئەوان نییە. حکومەتەکان بە شێوەی جدی و

پێداگرانە بپەرژێنە سەر باشتر کردنی سیستمی تەندروستی و چاودێری پزیشکی. ئەمە ئەرکی تاکەکانە کە فەلسەفە بەرەو ئاستێکی باشتر ببەن. پزیشکان ناتوانن مەتەڵەی هەبوونمان بۆ وەڵام بدەنەوە. بەڵام دەتوانن کاتێکی زۆرترمان بۆ مسۆگەر بکەن، تا ئەمە لەگەڵ مەتەڵەکەدا خەریکبین. ئەمە ئیدی پەیوەندی بە خۆمانەوە هەیە کە چۆن کاتەکەمان بەسەر دەبەین.

یوڤال نوح هەراری مامۆستای مێژووە لە زانکۆی عیبریی ئۆرشەلیم لە ئیسرائیل و نووسەری چەندین کتێبی بەناوبانگ و پڕفرۆشە وەکوو «سایپێنس "مرۆڤی ژیر-عەقڵمەند": کورتەیەکی مێژووی مرۆڤایەتی»، «هۆمۆ دیۆس"مرۆڤخودا": کورتەیەکی مێژووی بەیانی»، «بیستویەک وانە بۆ سەدەی 21»

وەرگێڕان: هەژیر هاشمی

ئەم وتارەی لە ڕۆژنامەی "گاردیەن" بەم ناوونیشانی خوارەوە بڵاو کراوە:

Yuval Noah Harari, ‘Will coronavirus change our attitudes to death? Quite the opposite’, The Guardian, 20 April 2020.

ڤاڤا ئینڤا.. ڤاڤا ئازادی سترانی دۆستایەتی کورد و ئەمازیغ … نووسینی: ئەمین بۆتانی

گەورە هونەرمەندی کۆچکردوو ئیدیر:
کوردەکان لە عێراق وەك نەتەوە ڕووبەڕووی جینۆساید و پاکتاوی ڕەگەزیی بوونەوە

نووسینی: ئەمین بۆتانی

ماوەی چەند ساڵێك بەر لە ئێستا (ئێستاش بەردەوامم) سەرقاڵی گەڕان

و سووڕان بووم بەدوای خوێندنەوە و ناسینی هونەر و کەلتووری گەلان، بۆ ئەوەی ئاگاداری مۆرك و جۆری ئافراندنی ئەوان بم و دواجار وەك گەنجینە و ئەزموونێکی مرۆڤایەتی سوودی لێ وەرگرین بۆ چاند و هونەری کوردستان، ناکرێ لە کەلتوور و هونەری گەلانی جیهان دابڕێین، بەڵکو پێویستە ئێمەش رایەڵەی هونەر و ئافراندنی خۆمان بەوان بناسێنین و وەك پرۆژەیەکی هونەری و هاوبەشیی ژیاندۆستی پێشکەش بە کەلتووری مرۆڤایەتی بکەین. لەو ماوەویەدا و لە میانی گوێگرتنم لە شاکارە هونەریەکان و گەڕان لە ناو کەلتووری نەتەوەی ئەمازیغ، رێگام کەوتە بەر دەرگای هونەرمەندی گەورەی ئەمازیغ (ئیدیر)؛ ئیدیر بەخۆی و گیتارەوە، ئیدیر بە هەناسە و کسپە گۆرانی دەچڕێ، بەڵام بە دەنگ و سەدای خۆی ئەو ناوە جۆش دەدا، لەگەڵ یەکەم دەنگهەڵبڕین خرۆشان بە هەوادارانی دەکەوێ، هەندێ جار روخساریان دەدرەوشێتەوە و هەندێ جاریش فرمێسك لە چاوانیان دادەبارێ.. ئیدیر بۆتە باڵوێزی دۆز و حەسرەتی ئەمازیغەکان، بۆتە دەنگی نەتەوەیەکی ستەملێکراو، نەتەوەیەك خاوەنی رەسەنی باکووری ئەفریقیایە، کەچی ئەمڕۆ ناتوانێ بە زمانی خۆیشی بدوێ و دەربڕین لە بوونی خۆی بکا، ساڵانێکی دوور و درێژە بە دەست سیاسەتی تواندنەوە و ئاسیمیلەکردنەوە دەتلێتەوە.

بەداخەوە ئیدیر کۆچی دوایی کرد و ئیتر هونەری جوانی و بەرگریی و ژیان بە زمانی ئەمازیغی وەك جاران نابیستین، دەنگ و خەبات و تێمارە دەوڵەمەندەکەی هەتا هەتایە دەمێنێ، بەڵام ئیدیر خۆی باری کرد.. من ئەوسا لە میانی خوێندنەوەی ئەزموونی ژیان و هونەری ئیدیر و لە میانی بەرخودانی نەتەوەی ئەمازیغەکان، هاوبەشێکی نوێی جەور و ستەمم ناسی لەتەك نەتەوەی کورد، تاقە گۆرانیەك منی زیاتر بە کەلتووری ئەو نەتەوە خۆڕاگرە ناساند، گۆرانی (ڤاڤا ئینۆڤا) کە ئیدیری هونەرمەند لە نێو گەوهەری کەلتوور و ئەفسانە دێرینەکانی نەتەوەی ئەمازیغ پارزنیویەتی و زۆر داهێنەرانە هەڵێنجاندویەتی چیرۆکەکەی بۆ سەدان ساڵ دەگەڕێتەوە و وەك گۆرانی تەمەنی 44 چل و چوار ساڵە و یەکەم ئالبومی گۆرانی ئیدیرە کە لە ساڵی 1976 بڵاویکردۆتەوە، تێکستەکە لەلایەن شاعیری ئەمازیغی (محمد بن حمدوش) دانراوە و ئیدیریش یارمەتی داوە، ئاوازی گۆرانیەکە هی ئیدیر خۆیەتی، خاتوونە چکۆلەی ناو داستانە دێرینەکەی ئەمازیغ ناوی (گریبا)یە و بە (ساندرێلای ئەمازیغ) ناودارە، گۆرانی ڤاڤا ئینۆڤا بۆ بیست و چوار زمان وەرگێڕدراوە و بەوەی منەوە کە کردوومەتە کوردی؛ جیاواز لەوان ئەوەی ئێمە گۆرانیشە (بە تێکست و ئاوازێکی تەواو کوردی لەگەڵ هێشتنەوەی زاخاوە ئەمازیغیەکەی) دەبێتە بیست و پێنجەمین زمان، ئەم گۆرانیەی ئیدیر گۆرانی هەرە دڵخوازی سەرجەم

نەتەوەی ئەمازیغە و لەسەر ئاستی میللی وەك زمانحاڵی دۆز و شوناسی ئەمازیغیەکان وایە و ئەمازیغی نیە ئەم گۆرانیەی لەبەر نەبێ، (ئینۆڤا)ی نابینا و کەنەفت لەو ئەفسانە کۆنەی ئەمازیغ ناوی باوکی (گریبا)ی کچە چکۆلەیە، گریبا و چەند برایەکی بچکۆلانەی و باوکێکی نابینا، لە ماڵێکی تاق و تەنیا لە نێو دارستانێکی چڕ و پڕ لە وەیشوومە و ترس و لەرز، گریبا دەبوایە هەموو ڕۆژێ بۆ پەیداکردنی خۆراك لە بەیانییەوە لە ماڵەوە دەربچێ و لە دارستانەکە شتێك بێنێتەوە، کێشەی گەورە ئەوە بوو، دڕندەیەکی ترسناك وەك دەعبا و ئەژدیها هەمیشە وەك خێو بەدوای گریباوە بوو، ئەویش زوو بە زوو خۆراکێکی لەو دارستانە پەیدا دەکرد و هەر ئەوەندەی دەزانی دڕندە راوی دەنێ، بەهەڵەداوان خۆی لە دەستی قوتار دەکرد و بە پەلەپڕووزێ خۆی دەگەیاندەوە بەر دەرگای ماڵەوە، دەرگای ماڵەوە قایم قایم کڵۆم دراوە؛ هەڵبەت لە ترسی دڕندە و دەعبا، ئینۆڤای باوکی پێی گوتبوو هەر جارێك گەڕایتەوە بەر دەرگا؛ بۆ ئەوەی بزانم تۆی؛ بازنەکانت بخرێشێنە بۆ ئەوەی بزرینگێتەوە و بتناسمەوە، نەوەك ڕۆژێك دەرگا بکەینەوە و تۆ نەبیت، ئینجا دڕندەکە تێمان بەربێ و هەموومان بخوا.. لەو زستانە سارد و سڕەی دارستان، گریبا هەموو ڕۆژێك ئەوە حاڵەکەی بوو، بە پەلە دەڕۆی بۆ دارستان و بە پەلە خواردنی دەهێنا بۆ باوك و براکانی و بە پەلەك خۆی دەگەیاندەوە بەردەرگا و بە پەلە خۆی دەکرد بە ژووردا، ترس و زوقم و چاوەڕوانی و مەرگ و نامۆبوون.. گۆرانیەکەی ئیدیر (ڤاڤا ئینۆڤا) لەم ئەفسانەیە هەڵێنجراوە، من هەمان ئەو ناوەرۆکەم وەك خۆم و سەرلەنوێ و دوور لەوەی ئیدیر؛ تێکستەکەم نووسیوە، لە ڕۆژی 3/8/2016 لە نووسینی هۆنراوەکە بوومەوە؛ دواتر کارم لەسەر ئاوازەکە کرد، لەسەر هەمان ئاوازەکەی ئیدیر؛ بەڵام زۆر جیاواز و کوردانە ئاوازەکەم کورداند، هەتا ئەو رادەیەی لێی رازی بووم.

دوای ئەوە بەچەند مانگێك ویستم ئەو گۆرانیە بکەمە پرۆژەی گۆرانیەکی دۆستایەتی نێوان دوو نەتەوەی هاوبەشی هەمان ستەمی توانەوە و ژێردەستەیی، نێوان کورد و ئەمازیغ، هەڵبەت ئەو نەتەوەیەی خۆیان بە ئامۆزای کورد دادەنێن و دەڵێن رەچەڵەکی ئێمەش وەك کورد بۆ ئیمپراتۆریەتی میدیا دەگەڕێتەوە، شانازی بەو هەستە هاوبەشەیان دەکەن لەگەڵ نەتەوەی کورد، نموونەی ئەو هەست و هاوهەڵوێستییەش (مەلیکە مەزان)ی شاعیر و نووسەری ئەمازیغییە کە زۆر شەیدای خەبات و تێکۆشانی کوردە لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی؛ لەسەر ئەم هەڵوێستەی دەرهەق بە کورد خراوەتە زیندان و مەینەتی چەشتووە، خاتوو مەزان لە کاتی شەڕی تیرۆرستانی داعش سەردانی سەنگەرەکانی پێشمەرگەی کوردستانی کرد و جەنابی سەرۆك مەسعود

بارزانیش بە ڕێزەوە پێشوازی لێکرد.

بۆ ئەوەی ئەم گۆرانیە وەك پرۆژەیەکی دۆستایەتی نێوان کورد و ئەمازیغ بە ئامانج بگات، هەڵە نەبم دوای ئەوە بە چەند مانگێك پەیوەندییم بە شڤان پەروەرەوە کرد و یەکترمان بینی، دوو جار بە دوور و درێژی تێکست و ئاوازەکەم بۆی باس کرد، بابەتەکەی بەلاوە گرنگ و باش بوو، ریکۆردی ئاوازەکەم بۆ کرد و پێشەکیەکم بە زمانی عەرەبییش بۆ نووسی و خوێندەوە (هەر چەندە ئەمازیغەکان وەك نەتەوە و زمان و کەلتوور هیچ پەیوەندییەکیان بە عەرەبەوە نیە بەڵام لەبەر ئەوەی ژێردەستەی عەرەب بوونە و سیاسەتی تەعریبیان لەدژدا پەیڕەو کراوە، ویستم بەچەند رستەیەك ئەو دۆستایەتیەمان راگەیەنم بۆ ئەوەی هەمووان لێی تێبگەن)، دواتر کاك شڤان پەروەر گوتی من خەریکی دەبم و هەر کاتێك لە رووی ئامادەکاری و ئارانجە و کارە هونەریەکانەوە بە کۆتا هات؛ یەکترە دەبینینەوە و ئەنجامی دەدەین، کاری دیکەشمان هەبوو بیکەین،، لەو ڕۆژەوە پرۆژەکە هەر ئاوەها مایەوە و هەردوولامان سەرقاڵ بووین، ئێستا نازانم بەرهەمەکە لای هونەرمەند شڤان بە کوێ گەیشتووە، حەتمەن دەبێ کاری باشی لەسەر کردبێ. بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ (3/5/2020) هەواڵی کۆچی دوایی هونەرمەندی گەورەی ئەمازیغی (ئیدیر)م خوێندەوە و لە دڵەوە پێمناخۆش بوو هونەرمەندێکی لەم ئاستە سەر بنێتەوە و لە ئافراندن بکەوێ، ڕۆحی شاد بێ و دۆزی نەتەوەکەی بە ئازادی بگات و ئەمازیغیەکان سەرفراز بن کە ئیدیر ساڵانێکی درێژ گۆرانی بۆ گوتن و بۆ هەستی جوانی و خەونی مرۆڤەکان و بەرخودان و ژیاندۆستی گۆرانی چڕی. بەهۆی ئەم کۆچە ناوەختەی ئیدیر نەبوایە هەرگیز بیرم نەدەکردەوە ئەم بابەتە بنووسم، بەڵام نرخ و بەهای هونەر و قەدر و حورمەتی تێکۆشەرانی هونەر و کەلتوور سەر بە هەر نەتەوەیەك بن ئەرکێکی هاوبەشی هەمووانە قسەی لەبارەوە بکەن و وەك ئەزموونێکی جوان و خاڵێکی ڕۆشنی کەلتووری مرۆڤایەتی شانازی پێوە بکەن، هەر بۆیەش ویستم (شڤان پەروەر)ی کورد و (ئیدیر)ی ئەمازیغی لە کارێکی هاوبەشی هونەریدا بەیەك بگەیەنم کە هەردووکیان دەنگ و هاواری ئازادین و نزیکەی نیو سەدەیە لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی نەتەوەکەیان خەباتیان کردووە و ماندوو بوون، بەداخەوەم (لەبەر هەر هۆکارێك) دەرفەتی ئەوە نەڕەخسا بە ئیدیر رابگەیەنم کە کوردێك بە تەمایە ئەو گۆرانیەی تۆ و هاواری گریباکەی نێو دارستانەکانی ئەمازیغستان بگەیەنێتە دەرگا و پەنجەرە هەمیشە کراوەکانی کوردستان. ئەمەیە هێزی هونەر کە دۆستایەتی و خۆشەویستی و تەبایی و جوانی دەگەیەنێتە دوورترین شوێن و کاتەکان،، کە تۆ هەبوویت،، بێگومان خەڵکی دی هەیە گوێیان لە بوونی تۆ دەبێ، تۆ قسەی خۆتت

کرد،، سەدا و زایەڵە و دەنگدانەوەکانت هەمیشە لە سارا بیکۆتاکانی
ئەفریقیا و شاخ و داخە سەرکەشەکانی ئەتلەس و ئۆراس و دابۆر هەتا
دەگاتە زاگرۆسی میدیا شەپۆل دەدا و نا□□یتەوە.
(ڤاڤا ئینۆڤا..
ڤاڤا ئازادی)
تێکست و کوردادنی ئاواز: ئەمین بۆتانی
پرۆژەیەك بۆ سترانێکی دۆستایەتی نێوان کورد و ئەمازیغ
بەرهەم لای هونەرمەندی کورد (شڤان پەروەر)ە
…
هۆڤا سەقەمێ لپەی منە
زوو دەری ڤەکە ڤاڤا ئینۆڤا ئا ڤاڤا ئینۆڤا
لناڤ دارستانا ستەمێ
ئازادی تونە ڤاڤا ئینۆڤا ئا ڤاڤا ئینۆڤا
لێ لێ لێ لێ لێ
لێ لێ لێ لێ لێ
ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لێ لێ لێ لێ لێ
ستەما کۆلەداران
سڕ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
…
لبەر دەرێ سەرفرازیێ
ڤاڤا ئینۆڤا سڕێ ئەم برن
نە ژیان نە ئازادی هات
سال زەمان دەربازبوون ئەم ل ڤرن
لێ لێ لێ لێ لێ
لێ لێ لێ لێ لێ
ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لێ لێ لێ لێ لێ
ستەما کۆلەداران
سڕ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
…
هێ دنیا گریبا دگری
چما نابهیزی دەنگێ بازنا
دەرێ وژدانا خوە ڤەکە
دل زاف تژەیە ژگلی و گازنا
لێ لێ لێ لێ لێ
لێ لێ لێ لێ لێ

ژبۆ ئازادیێ ئەم بەندەوارن
لێ لێ لێ لێ لێ
ستەما کۆلەداران
سۆ و سەقەما دنیایێ ئەم خوارن
… … …
https://www.youtube.com/watch?v=Z_WEEh3I5OY
هونەرمەند ئیدیر لە چەند دێڕێکدا:
ناوی راستەقینەی خۆی (حەمید شریات)ە لە ساڵی 1949 لە گوندی ئایت لحسێن لەدایکبووە لەشاری تیزی ئۆزۆی جەزائیر، دایکی ناوی ناوە (ئیدیر) وەك سیمبول لە کەلتووری ئەمازیغیەکان بۆ چاوەزار و تووشنەبوون بە کارەسات و بەڵا، لەناو کوردیش هەمان کەلتووری ناونان هەیە بۆ مانەوەی منداڵی نێرینە؛ لەناو کوردانی ئێزدی ناوی (کرێت و کورتان و…هتد)هەیە بۆ ئەوەی بمێننەوە و لەوچاوی پیس بەدوور بن.
ئەندازیاری جیۆلۆجیا بووە و لە بواری پترۆڵ کاری کردووە لە بیابانەکانی جەزائیر.
وەك باڵیۆزی هونەر و گۆرانی و شوناس و کەلتووری ئەمازیغیەکان ناسراوە لەسرانسەر ئەو وڵاتانەی باکووری ئەفریقیا کە نەتەوەی ئەمازیغی لێ دەژی، هەڵبەت لە وڵاتانی مۆریتانیا و مەغریب و جەزائیر و توونس و لیبیا و هەتا دەگاتە مسر ڕێژەی ئەمازیغەکان 90% و عەرەبەکان تەنیا کەمتریشن لە ڕێژەی 10% ئەو وڵاتانە، بەڵام لەگەڵ هاتنی موسوڵمانەکان بۆ باکووری ئەفریقیا بەرەبەرە ئەمازیغەکان وەك بوون و کەلتوور و ناسنامەی نەتەوایەتی توێنرانەوە و بەشێویەکی زۆرەملێ مۆرکی عەرەبییان بەسەردا سەپێنرا، لەوبارەوە هونەرمەند ئیدیر دەڵێ: ئێمەی ئەمازیغ لە باکووری ئەفریقیا کێشەی شوناسمان هەیە و هەوڵ دەدەین لە ڕێگەی سیاسیانە و ئاشتیانە و زانایانە چارەسەری دۆخی نەتەوایەتی خۆمان بکەین،، هەروەها لە شوێنێك کە پێی دەڵێن بۆچی بە عەرەبی قسە ناکەی؟ ئەو دەڵێ من ئەمازیغیم و هیچ پەیوەندییەکم بەعەرەبەوە نیە، من سەر بە نەتەوەیەکی جیاوازم. هونەرمەند لەبارەی ئەو جەور و ستەمەی بەسەر نەتەوەکاندا هاتووە؛ بەراورد لە نێوان کورد و ئەمازیغدا دەکات و سەبارەت بە چەوساندنەوە و پاکتاوی رەگەزیی دژ بە کوردەکان دەڵێ” بارودۆخی ئێمەی ئەمازیغ تۆزێك لەوەی کوردەکان باشتر بوو، چونکە کوردەکان لە عێراق دووچاری جینۆساید و ریشەکێشکردن بوونەوە.
هونەرمەند ئیدیر لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردوو رووی لە فەرەنسا کردووە و لەو کاتەوە لە پاریس دەژیا.

تا ئێستا چەندین و بەرهەم و ئالبومی گۆرانی هەیە بە زمانی ئەمازیغی.
ئەو وەك هونەرمەند و کەسایەتیەکی هونەری یەکێکە لەوانەی بەهێزەوە لەپێناو ئاشتیدا تێدەکۆشا و زۆر بە پەرۆشەوە پاڵپشتیی ئەو هەوڵ و خۆپێشاندان و کۆڕ و کۆبوونەوە جەماوەری و هونەریانە بوو وەك لایەنگرێکی دۆزی رەوای مرۆڤایەتی.
بەداخەوە ئەم هونەرمەندە مەزنە دوای ساڵانێکی زۆر لەگەڵ نەخۆشی، کاتژمێر نۆ و نیوی ئێوارەی رۆژی شەممە 2/5/2020 لە نەخۆشخانەی (بیشا سان کلوود بێرنار) لە پاریسی پایتەخت کۆچی دوایی کرد.

سەردەشت عوسمان، گەشمردەیەکی زیندووە … فەرەیدون کونجرینی

هاوبیرو هاوڕێ و خۆنەویست ڕۆژی ڕفاندن و تیرۆرکردنت یاددەکەینەوەو لەگەڵماندا دەمێنیت” بەو هیوایەی ساڵەهای ساڵە کردومانە بە چرایەك و ڕۆشنایی لە کۆمەڵگەی کوردیدا بۆ درەوشاوەیی. هاورێ سەردەشت دوای کۆچی تۆ زۆرمان نوسی و زۆرمان وت، خوێندنەوەشمان بۆ هەر بیروڕایەک هەبووەو بەردەوام هاوڕێیانی ئازادی سەربەخۆ لە پێشبڕکێی یەکدابون و بیروڕایان فراوانتر لەیەکتری نیشانداوە. نوسراوەکان بەردەوام لە گۆڕانکاریدان، بەڵام سەرکردایەتی کورد لە باشورو دەسەڵاتداران لەشوێنی خۆیدایەو، هێشتا جەنگی ناوخۆ بەردەوامە. لە پاش مەرگی تۆ، کە 10 ساڵە ئێمە لەنێو قوتابخانەیەکداین و بەردەوام وانە بە سەرکردەکانمان دەڵێینەوە، وانەیەك گەر هی پانزدەساڵ لەمەبەر بگوترێتەوە لەگەڵ رەوشی ئێستای سیاسیان دەگونجێ.

لە پاش کۆچی دوایی تۆ دەیان کەس هاتن و قەڵەمەکانیان بەکارهێنا بۆخۆجێگاکردنەوەو بەرژەوەندی خۆیان شەقامیان هەژاندو پاش خۆدەرخستن و ناساندن و گەورەبونیان، هەمو ئەوشتانەی بەویژدانیانەوە هەڵواسرابوو فرۆشتیانەوە بە حزبێك یان بەرپرسێك. بە هەڵبژاردنەکانی کابینەی نۆ کۆنەبەعسیێك کەیسەکەتی بەکارهێنا لە خۆکاندیدکردنیدا، هەندێك لەوانەی لە ڕۆژی بەخاك سپاردنتا

دەیانگوت ئەمە هەمومان سەردەشت عوسمانین، قەناغەکانی حیزبی و حکومییان تێپەڕاندو ئێستا خانەنشینن. ساڵی پار داوام لەیەکێکیان کرد، کە 05.05 یادی ڕفاندن و تیرۆرکردنی تۆیە گوتی بابەتێکی ترنییە باسیکەی. لەوڕۆژەوە ڕۆشنایی هاوڕێیەتیم لە خامۆشکردوە.

ئەوانەی خۆیان نـــەفرۆشت و قەڵەمیان بە هێشتنەوەو نوسینی وشەی ئازادی رادەربڕین بەکارخست، خوێنەرو نوسەرو چەند هاوڕێیەکی کەمی ئەو کاتەتن و هێشتا بەردەوامن" بەهۆی خراپی باری ژیانیان لە ئاستێکی باشدانین و نەگەیشتون بەهیواکانیان. یەکیان پاکەت و ئەویتریان ساردەمەنی دەفرۆشێ، دوانیان عەرەبانچیە" هەندێکیشیان بەهۆی کەمتەرخەمی حکومەت وڵاتیان بە ژمارەیەک لەگەندەڵ و دزو چەوسێنەر جێـــهێشتوە.

هەندێکیان گیرۆدەی بارودۆخن بەهۆی بەردەوامی لە بیروڕاو ئازادی سەربەخۆ هەڵدەکوتنە سەر ماڵیان و دەستگیر دەکرێن " ئازادیخوازان بەڵێنیانـــداوەو دەڵێـــن قەلەڕەشەکـــانی بـــاشور دوردەخەینەوەو باڵەکانیان دەبڕین و پێیەکانیان دەشکێنین"

لە پاش کۆچی دوایی تۆ دەیان کەسی کامەنەبوی ئازاو بەهەڵوێستی ڕوناکبیر هاتونەتە کایەی ڕۆژنامەگەری و نوسەری باشن. هاوڕێ گیان بەرپسە بکوژەکان دەیان قەڵەم فرۆشی بەنرخیان هەیەو پیاهەڵدانیان بۆدەکەن و هەمیشە لە ئاشوب نانەوەو گێرشێوێنیدان. بەرپرس و حزب لە چاوەڕوانی هاتنی غولامەکدان بیکەن و بیکەنە کەیلەو پاسەوانی خۆیان و سەرمایەو موڵکیانی پێ ببستنەوە، ئەوان خەڵکانێکیان کڕیوە بەهەمان ئەو مافەی لێی سەندراوەو بەرپرس داگیریکردووە، ئیدی لەهونەری ستران" موسیک" شانۆ" سینەماو ئەکادیمی" مامۆستا" نوسەر" ڕۆشنـبیر و دەیـــان جۆریتـــر نەرخەکانیـــان هاوتـــایە بە ئۆتۆمبێـــل و پارچەیەک زویی یان دەکرێنە موچەخۆری بندیوار.

دەنیـــابن لەم جۆرە تیرۆرکردنـــانە دووپـــات دەبێتەوە" دەیـــان عەبدولستارو سەران و سەردەشت و کاوە گەرمیانی و ویداد دهۆکی لە بەرنـــامەی ئەقڵە تیرۆریـــستییەکاندایە بۆ ئەوەی ئـــازادی بمرێنـــن و قەوقەپ بە خەڵکی مەدەنی بکەن و ڕاستییەکان نەگوێزرێنەوە بۆ شەقام و کپکرێ".

هاوڵاتیـــانی ئـــازادیخواز ســـەمەکەنەوە لە ڕفانـــدن و هەڕەشەی دەســـەڵاتداران" بـــوەڕانن ڕووبەڕووی هەر بەرپرســـێك ببنەوە، وێنەی گەندەڵکاران بەرز بکەنەوەو لەسەر وێنەکان تەواوی تاوانەکانیان

بنوسنەوە، دزین و تاڵانی هەربەرپرسێك چۆن کراوە، گەندەڵی و جۆری پیشەکانیان ئاشکراکەن. کاتێك بەئێوە دەگوترێ ڕۆژنامەنوس و چالاکوانی مەدەنی دەبێت قۆڵی مەردایەتی لێهەڵکەن و، بە وشەی گورز وەشاندن ڕوبەڕوی هەر بەرپرسێك ببنەوە تا ڕیشەکێشیان دەکەن.

فەرەیدون کونجرینی

جیهانی تەکنەلۆژیا لەسەدەی ئەمڕۆدا ... ئەحمەد کامەران

ساڵ بەساڵ جیهانی تەکنەلۆژیا پەنتاییەکی فراوانی بەخۆیەوە داگیردەکات ,کە ئەو داگیرکردنەش لەسەرجەم سێکتەرەکانی ژیانی رۆژانەی مرۆڤەکان ڕەنگی داوەتەوە بەشێوەیەکی زەق یاخود بەشێوەیەکی تر,کە دەتوانم بڵێم بەشێکی مڕۆڤەکان خۆیان بەشێوەیەکی زۆ مەترسیدارو بێ پلان ئاڵوودەی جیهانی تەکنەلۆژیا بوونە کە ئەمەش لێکەوتی مەترسیداری بەدوای خۆیدا دەهێنێت , ئەمەش زۆر لە ئاڵودەبوون بە خواردنەوە کحولیەکان و مادە هۆشبەرەکان مەترسیدارترە بۆ مڕۆڤەکان,بەڵام ئەوەی کە لێرەدا گرنگە دەبێت مڕۆڤەکان بەشێوەیەکی تەندرووستانە مامەڵەی لەگەڵ دا بکەن بۆ بەڕێکردنی کاروبارەکانی ژیانی رۆژانەی خۆیان و سوودبینین لەو جیهانە تەکنەلۆژیایەدا کە بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەنێو بەشێکی زۆری ماڵان بوونی هەیە, ئەگەرنا بەپێچەوانەکەیەوە ئەگەر بێت ئێمەی مڕۆڤ نەتوانین زاڵ بین بەسەر ئەو جیهانە تەکنەلۆژیایەدا , ئەوە راستەوخۆ تەکنەلۆژیا زاڵ دەبێت بەسەرمان داو بەئارەزووی خۆی جوڵەمان پێ دەکات و سەرجەم کاتەکانمان بەفێڕۆدەدات.

خوێندنی ئەلیکترۆنی یان خوێندنەوەی ئەلیکترۆنی, کە ئەمەش بەشێکی سەرەکی جیهانی تەکنەلۆژیایە کە خوێنەر دەتوانێت لە ڕێگای تەکنەلۆژیاو ئەو ئەنتەرنێتەی لەبەردەستی دایە , بۆخۆی دەتوانێت سوود لەخوێندنەوەی چەندین کتێب ببینێت بەشێوەیەکی خۆرایی کە ئەمەش وادەکات لە ڕێگای تەکنەلۆژیاوە ئاستی رۆشنبیری خۆی بەرزبکاتەوە, لەپاڵ ئەوەشدا خوێندنی ئەلیکترۆنی بۆ سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنیش بەشێکی تری جیهانی تەکنەلۆژیایە لە ئەمڕۆدا

, واتە قوتابی جگە لەوەی لە نێو هۆلەکانی خوێندن وانەکان دەخوێنێت , بەڵام بەهۆی بوونی جیهانی تەکنەلۆژیاوە دەتوانێت لە ماڵەوە دووبارە وانەکانی بەدەست بهێنێتەوە لە ڕێگای شاشەیەکەوە, کە ئەمەش وا دەکات بەکارھێنەرانی تەکنەلۆژیا بەردەوام بن لە بەکارھێنانی تەکنەلۆژیا بەشێوەیەکی ڕێك و پێك و تەندرووست دا, بەڵام لێرەدا کە ئەوەی جێگای سەرنجە سەبارەت بەخوێندنی تەکنەلۆژیا , ئەوەیە کە ئەم جۆرە خوێندنە بۆ هەموو وڵاتێك بەشێوەیەکی فراوان دەستەبەر نەکراوە هەتاوە کو ئێستادا, نموونەش کوردستانی خۆمان کە نەتوانراوە هەتاوەکو ئێستا بەشێوەیەکی باش سوود لەم تەکنەلۆژیایەی بەردەستمان وەرگرین, واتە هەتاوەکو ئێستا لەقۆناغەکانی بنەڕەتیەوە نەتوانراوە منداڵەکان پەروەردەبکرێن لە بەکارھێنانی ئەو تەکنەلۆژیایەی ئەمڕۆ کە بۆتە بەشێکی سەرەکی ژیانمان , لەهەمان کاتیشد نەتوانراوە ئینتەرنێتێکی بەهێز و گونجاو دابین بکرێت بۆ هەموو خەڵکی , هەتاوەکو بتوانرێت لەڕێگای ئینتەرنێتەوە سوود لەجیهانی تەکنەلۆژیا و زانیاریە بەسوودەکانی ناوی وەربگرێت…

زینی وەرتێ و گەمە چەپەڵەکانی تورکیای داگیرکەر … ئەحمەد رەجەب

چەندین ساڵە تورکیا لە هەوڵدانە بۆ زیندوکردنەوەی خەلافەتی عوسمانیلییەکان و بووەتە وڵاتێکی داگیرکەرو نموونەش زۆرن و لە سەرەتادا بە داگیرکردنی قوبرس دەستپێکردو لە پاشان خەڵکی باکوری کوردستانی قەلاچو کردو ئینجا عەفرین و سەری کانی وشارو شارۆچکەکانی رۆژئاواو روبەرێکی فراوان لە خاکی باشوری داگیرکردو رژێمە سەرکوتکەرو رەگەزپەرستەکەی رەجەب تەیب ئەردۆگان بەوانەش نەوەستاوەو لە هەموولایەك هەوڵی داگیرکردنی زۆرترەو هەوڵئەدات باشوور و ڕۆژئاوای کوردستان بە تەواوەتی داگیر بکات و بەناوی پاراستنی خاکەکەی هەنگاو بە هەنگاو سنوورەکانی خۆی بباتەوە کاتی جەنگی یەکەمی جیهانی و لەوەش زیاتر چاوی لە سەر داگیرکردنی موسڵ

و کەرکوکە.
بۆردوومانکردنی ناوچە سنوریەکانی باشوری کوردستان لە لایەن فڕۆکە جەنگییەکان و تۆپخانەکانی تورکیای دوژمن لە ناو خاکی کوردستان بێ ڕێزی و سوکایەتییە بە گەل و نیشتمان و، هەرلایەنێک ڕێگە بەو بۆردومانکردنە بدات ئەوە بەشک خیانەتەکی نەتەوەییە و جێی ریسواو شەرمەزارییە و، لە راستیدا بەردەوامی ئەو بۆردوومانانە بە هەموو شێوەیەکانی کارەکی نارەوا و نامرۆڤانەیە و ئاسایشی وڵات و خەڵکی گوندەکانی خستوەتە مەترسییەوە بە جۆرێک ناتوانن لە شوێن و زێدی باوباپیرانی خۆیان بە ئارامی بژێن و، ئازادانە بەردەوام بن لە کاری رۆژانەیان وەک: کشتوکاڵی و بەخێوکردنی ئاژەڵ و هەنگ و بایخدان بە باخ و رەزەکانیان.
لە سەرەتای مانگی نیسانی ئەمساڵ لەپر ناوی زینی وەرتێ بوو بە جێی باسکردن وەك رووداوێکی گرنگ و، بووە هۆی گرژی و ئاڵۆزی لە نیوان پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان و هەردولا هێزیان بۆ ناوچەکە جولاندو، حکومەتی کوردستان ئەڵێت بۆ ریگری لە پەتای کۆرۆنا هێزمان ناردووەو ئەمەش راست نییە، چونکە زینی وەرتێ نزیکەی 50 ـــ 70 کیلۆمەتر لە سنوری ئێران دوورەو کەس بەو لێدوانەی حکومەت باوەر ناکات و، خەڵکی ناوچەکە باسی ئەوە ئەکەن کە کەسانێکی بێگانە بینراون ئامێرو کەرەسەتەی سیخوری هەواڵگیریان پێ بووە وەك : دەزگای پەیوەندی و بێتەل و کامێراو دووربین و شتی ترو هەندی کەس ئەڵێن بێگانەکان بە زمانی تورکی قسەیان کردووە.
لە نووسینێکی پێشتر ئاماژەم بەوەداوە : تورکیا بەهۆی داگیرکردنی چەندین ناوچەی باشووری کوردستانی بووەتە خاوەن دەسەڵات و سەربەستانە هاتووچۆ ئەکات و، سیخورەکانی لەناو خاکی کوردستان بڵاوکردووەتەوەو، پەیوەندی تورکیاو هەرێمی کوردستان لە خزمەتی تاقمی ئەردۆگانی تیرۆریست و ئاگپارتییەو، بە پێی بەرپرسانی تورکیاو کوردستان پەیوەندیی تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان، پەیوەندی غازو نەوتەو، هیچ پەیوەندییەکی بە سەربەخۆیی کوردستان نییە وەک بانگەشەی بۆ ئەکەن و، راستییەکەی ئەوەیە ڕوسیا غاز لە تورکیا ئەبرێت و، ئەوانیش لە هەرێمی کوردستان بە مفت و هەرزان وەریئەگرن، هەروەک چۆن نەوتی هەرێمیشیان بە تاڵان وەرگرتوە، شایانی وەبیرهێنانەوەیە پێشتر (بەرپرسانی پارتی دیموکراتی کوردستان لە سەر زاری کەمال کەرکوکی ئەندامی مەکتەبی سیاسی باسیان لەوە کردووە کە تورکیا یارمەتیی هەرێم ئەدات بەسەربەخۆیی !).
سوپای تورکیا لەهەردوو پارێزگای هەولێر و دهۆك بە قوولیی 30 ــ 35 کیلۆمەتر هاتووەتە ناو خاکی هەرێمی کوردستانەوەو ، ژمارەی ئەو

یەکێ تورکیانەی لەو ناوچانە وەك زانراوە ئەگاتە 19 یەکێ لەگەڵ کەلوپەل و تفاقی سەربازی مۆدێرن لە تانك وتۆپی جۆراوجۆرو دۆشکاو لە هەندی ناوچەش سەکۆی نیشتنەوەی هێلیکۆپتەر هەیە.

ئەمە یەکەم جار نییە ئاڵۆزی و گرژی ئەکەوێتە نێوان یەکێتی و پارتی و، هەردولا دەستی باڵایان هەبووە لە کوشتنی یەکترو، تاوانبارن بە کوشتنی پێشمەرگەو ڕۆڵەکانی گەل لە پێناو بەهێزگردنی دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی و هیچی ترو ، شێوازی مامەڵەکردنی دەزگاکانی راگەیاندنی هەردوو حیزب لەگەڵ رووداوەکاندا زبرو ئاگرینەو چاندنی رق و کینەیەو، دەستی باڵایان لە تۆمەت بەخشینەوە و ناوزراندنی یەکتر هەیەو ، لە دزینی نەوت و غازو دابشکردنی سامانی هەرێمی کوردستان بەشدارن وەك خۆیان ئەڵێن : ئێمە شەریکین و دوو هاوپەیمانی ستراتیجین بەبێ یەکتر ناتوانین وڵات بەرێوەبەرین بەڵام چۆن بەرێوەبردنێك ، کەڵەکەکردنی قەیرانەکان و لە ماوەی 28 ساڵ نەیانتوانی کارەباو ئاوی خواردنەوەی پاك و شایستە بۆ خەڵك دابین بکەن و مووچەی فەرمانبەران و مامۆستایان و کرێکاران بدەن و، هەردوولا بوونەتە دەستکەلاو کرێگرتەی وڵاتانی دەوروبەر بەتایبت تورکیاو ئێران

بۆ وەبیرهێنانەوە جارێکیان لە پەرلەمانی کوردستان سەرۆکی پێشووی هەرێمی کوردستان مەسعود بارزانی وتی : منو مام جەلال تاڵەبانی لەشەڕی براکوژیدا بێ گوناهین و ، ئەگەر هەردووکمان دادگایی بکرێین، ڕەنگە منو ئەو بێ گوناە بین، هەرچەندە شەرمەزارییە کە لەبەرپرسیاریەتی هەڵبێین، بەڵام ئیدی توشی ئەو روداوە بوینو پێویستە لێکۆڵینەوەی تیا بکرێت، بەهەر حاڵ وانەیەکی باش بوو بۆ ئێمە ، بەڵی ئەوان بێ گوناهن، پێشمەرگەی هەردوولا بوونە قوربانی و هەزارانی تریش سەقەت و بێ سەرو شوێنن و، لەمڕۆشدا کورو ئامۆزاکانیان نیازیان گەرمکردنی یارییە قیزەوەنەکەیە بۆ ئەوەی خوێنی زیاتر برژێت و ، جێی خۆشحاڵییە پێشمەرگەی هەردوولا رازی نین بە شەری ناوخۆ هەرچەندە حوڵاندنی هێز بۆ زینی وەرتێ گرژی و دڵەراوکێی دروستکردووەو، ئەوەش کاردانەوەی جۆراوجۆری لێکەوتووەتەوە، خەڵکی وەرتێ و دۆڵی شاوورێ داوا ئەکەن بەرژەوەندییە باڵاکانی کوردستان لە بەرچاو بگرن و، هەروا ڕێگە لە پلان و خەونی دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان بگرن و بە زووترین کات هەردولا هێزەکانیان لە زینی وەرتێ بکشێنەوە.

ماوەیەکە بۆدوومانی فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیا چرتر بووەتەوەو پشت بە فڕۆکەی بێفڕۆکەوان وچاوساخ و سیخورەکانی لەناو کوردستان ئەبەستێت و، لە ڕێی هێزی تۆپخانەکانییەوە جاروبار خاکی کوردستان ئەکوتێت و، بەوەش نەوەستاوەو، پەیتا پەیتا هێز ئەهێنێت بۆ ناو

قوڵایی خاکی کوردستان و، دیارە هاتن و هێنانی هەر هێزێکی بێگانە بۆ ناو خاکی کوردستان کارێکی باش و راست نیەو، لێرەدا دەرئەکەوێت کە تورکیا دوژمنایەتی کورد لە باکورو لە باشورو شوێنەکانی تر ئەکات و ، لە ئێستادا تورکیا بەشێوەیەکی جیاوازتر لە ڕابردوو بە ئاشکرا هاتووەتە نێو قوڵایی خاکی هەرێمی کوردستان و ڕۆژانە هاوڵاتیان بەئاسانی ئە‌توانن سەربازانی تورکیا و جموجوڵەکانیان ببینن، لەبەرامبەریشدا حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی عێراق بێدەنگیان لەئاست لەشکرکێشیی و بۆردوومانەکانی تورکیا هەڵبژاردووە.
هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان لە هاتنە کایەی ئەم بارودۆخە نەخوازراوەی زینی وەرتێ نیگەرانن بۆیە پێویستە بە زووترین کات کێشەکان بە دانوستان و دیالۆگ و گفتوگۆ چارەسەر بکرێن و، رێگا نەدرێت گرژی و ئاڵۆزییەکانی ئەو دەڤەرە تەشەنە بکات و، ئەبێت پارتی و یەکێتی دوور لە بەرژەوەندی تەسکی حزبایەتی کاربکەن لە پێناو ئایندەی گەڵی کوردستان و، هەوڵ بدەن لە گەڵ حزبەکانی تری کوردستان و گەلی کوردستان بۆ دۆزینەوەی رێگاچارەیەك بۆ قەیرانەکانی کوردستان و نەهێشتنی بارگرژی زینی وەرتێ.
3/5/2020

پێکەو□ بوونی خەمگین … نەوزاد بەندی

مەرج نیە پێکەوە ژیان ،
واتای ئاسوودەیی بێ ،
ساڵەهای ساڵ
نەخۆش و ئازار پێکەوەن ..
میللەت و گەندەڵ پێکەوەن ..

ساڵەهای ساڵ
توانەوە و بەفر پێکەوەن ..
تاڵی و شەکر پێکەوەن ..
دار و تەور پێکەوەن ..

مەرج نیە من و تۆ
دوو دیوی یەک دراو بین ..
دوو لەتی
یەک تاوانباری
ڕاکردووی
داواکراو بین ..

مەرج نی□
گەرم و سارد
سوور و شین
لەناو کێبڵی کارەبا بن..
ملیۆنان کیلۆمەتر
لەگەڵ یەکتر گەڕابن ..
پێکەوە شاد و تەبا بن ..

ساڵەهای ساڵ ،
مردن و ژیان پێکەوەن ..
پێکەنین و گریان پێکەوەن ..
من و تۆیش ..
قەساب و مەڕ ..
مل و چەقۆیش ، پێکەوەن ..

مەرج نیە پەپولە و گوڵ
بێ کێشە بن ..
ترپەی لێدان و دڵ
بێ کێشە بن ..

مەرج نیە چاو و خەو ،
بەختیار بن پێکەوە ..
مەرج نیە تۆ و ئەو ..
یان ڕۆژ و شەو
بێ کێشە بن ..

ساڵەهای ساڵ
ئاگر و درەخت وەک هاوڕێن ..
شەڕ و ئاشتی ..
عەقڵ وشێتی ، هێند نزیکن ،
وا ئەزانی خەڵکی یەک دێن ..